

1784 - RĂSCOALA LUI HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN

Vasile Ursu Nicola (Horea)

Ion Oargă (Cloșca)

Marcu Giurgiu (Crișan)

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Transilvania s-a desfășurat una dintre cele mai violente mișcări sociale: răscoala păturilor defavorizate împotriva nemiloasei asuprirea a claselor suprapuse, nobilimea și biserica catolică. Faptul că țărănimia și iobagii erau în majoritate români, iar nobilimea era în marea ei majoritate maghiară a dat o conotație specială tulburărilor: exploatarea socială era agravată de opresiunea națională.

Răscoala a avut antecedente serioase: războiul țărănesc de la Bobâlna din 1437-1438 și războiul țărănesc al lui Gheorghe Doja din 1514.

Transilvania trecuse prin mai multe etape politice: voievodat, principat, guvernorat. După cucerirea maghiară a formațiunilor statale românești din secolele X-XII, fusese condusă de voievozi. În secolul al XVI-lea, după înfrângerea regatului maghiar de către otomani, a devenit principat, iar din 1691, principatul a fost administrat de împăratul habsburg prin guvernatori. Stăpânirile străine: maghiară, otomană, austriacă s-au succedat în detrimentul populației autohtone, majoritar românească. În secolul al XVIII-lea regimul iobăgiei ajunsese de nesuportat. Țăranii liberi, iobagii și jelerii (iobagi nelegați de glie care primeau loturi din moșia nobilului, din maghiarul zseller - lucrător cu ziua, zilier; iobagii reprezentau cam două treimi din țăranii aserviți, jelerii, o treime) aveau obligații către stăpân în muncă, produse și bani. Războiul lui Gheorghe Doja avusese ca țel principal ușurarea situației țăranilor prin diminuarea obligațiilor impuse de rege, nobili, biserică. În loc

de o înlesnire a obligațiilor, acestea au fost majorate. A fost generalizată și legiferată legarea iobagilor de moșie prin decretul de la Buda din 1514. Tot atunci a fost stabilită robota (cantitatea de muncă) la o zi pe săptămână (52 de zile pe an), oficializată prin codicele de legi numit Tripartitul lui Verböczi, apreciat ca fiind scris cu sânge de iobag. Înainte, în 1437, în timpul războiului de la Bobâlna, a fost confirmată starea de inferioritate a Românilor, considerată etnie (nu putem s-o considerăm națiune în secolul al XV-lea) tolerată de către unguri, sași, secui prin uniunea frățească de la Căpâlna (16 septembrie) cunoscută în istorie sub denumirea de „Unio trium nationum” (uniunea celor trei națiuni).

În 1714, dieta din Sibiu a hotărât majorarea robotei legale de la o zi pe săptămână, la 4 zile pentru iobag, 3 pentru jeler.

La venirea ungarilor în Transilvania, pământul aparținea țăranilor români, liberi. Pământul folosit în comun de aceștia a fost luat de rege și a devenit pământ regesc. Regele Ungariei a dat câteva moșii nobililor unguri și bisericii catolice. Alte proprietăți au fost date coloniștilor unguri, germani (sași, luxemburghezi) aduși în secolele XI-XIII pentru întărirea pazei granițelor. Abuzând de putere, nobilii și biserica au deposedat prin forță țăranii liberi români. Apoi au răpit și munții, pășunile, pădurile, iazurile, râurile etc. Nobilimea mare (magnații) se cifra în 1767 la 262 de familii, numai maghiare.

Cea mijlocie, grofi, șpani, nemeși, de vreo 20 de ori mai numeroasă, era formată în majoritate din unguri și din câțiva Români. Cea mică, de trei ori mai mare decât cea mijlocie (cei cu o singură moșie sau fără) era și ungurească și românească, formată din țărani și iobagi înnobilați (nobilii în opinci) pentru fapte de vitejie. Românii, pentru a-și păstra proprietățile și statutul, au trebuit să se maghiarizeze (familia Căndea a deveni Kendeffy, Drag - Dragffy, Ban - Banffy). În anul 1763, din totalul populației, 75% erau iobagi. În 1772 erau circa 115.000 familii de iobagi și 55.000 familii de jeleri. Numărul nobililor de cca. 4,4% din populație, se dublase în secolul al XVIII-lea. Iobagul ajunsese om-animal. Era pus la muncă precum animalul de tracțiune. „Țăranul ar fi ca boul, dacă nu i-ar lipsi carnea. Prinși în jug ca animalele, la grapă-i prindem ca pe vite”, spuneau stăpânii batjocoritor. Conform urbariilor (acte de reglementare a muncii), la muncă erau puse și nevestele și copiii mai măricei, chiar și mamele cu sugari. Una dintre ele și-a auzit copilul țipând, s-a repezit spre el și a fost bătută sălbatic de argații care i-au spus: „Mai scump este grâul nobilului decât viața unui câine de român. N-ar fi nici o pagubă dacă ar crăpa că și așa sunt prea mulți pe pământul domniei”. Dările erau numeroase. Robota - în muncă: la pământ, la mori, la palincării, fierăstrae, cărăușie, construcții (acareturi, berării, manufacturi) etc. Dijma (în natură): nona - a noua parte din bucate (cereale, legume, fructe, orice vegetale, chiar și cele sălbatice: arin, ghindă, jir, alune, rășină; vite mari: vaci; vite mici: porci, oi, miei etc) și decima - a zecea parte pentru biserică. În bani: tributul către habsburgi (quantum militare) de 50.000 de florini în timp de pace, 400.000 în timp de război (și au fost tot timpul războaie cu turcii, rușii etc).

Apoi cei 400.000 au devenit 864.000 (mai mult decât dublu). Și alte angarale: alimente pentru armata austriacă, subsidii suplimentare, rechiziții, cărăușie, încartiruirii, lucru la cetăți, drumuri, etc. Cătănia forțată a Românilor pentru a-și vărsa sângele pentru asupritorii străini. Intermediarii care percepeau impozitele își opreau și ei partea leului: judele, șpanul, jurații, haiducii (paznicii curții nobiliare). În 1761, la Viena, s-a hotărât înființarea a trei regimente grănicești: la Orlat (cu sibienii), Năsăud, Banat (Caransebeș). Drepturi: grănicerii nu mai erau iobagi (deveneau militari), nu mai plăteau impozit, aveau comandanți proprii, erau judecați de tribunale militare. Din cauza multor servituți, înainte de 1784 au răbufnit nemulțumirile în câteva rânduri: 1688 - răscoala sașilor din Brașov; 1697 - răscoala din nord-vestul Transilvaniei, trei luni și jumătate, cucerite cetăți: Sárospatak și Tokay; 1703-1711 - războiul lui Francisc Rákóczi al II-lea între lobonții proaustrieci și curuții maghiari; între anii 1763-1764 - răscoala de la Salva (Năsăud) și Madefalva (Ciuc); 1779 - răscoala grănicerilor din Târgu Mureș și Cristurul Secuiesc etc.

Conducătorii răscoalei au fost: Horia, născut pe la 1730 în familie de iobagi, în comuna Albac și se numea Vasile Nicola. În familie a fost numit Ursu, pentru a fi sănătos și puternic ca omonimul său. Cânta din fluier doinele de jale Românilor, adică horia, cum ziceau moșii, și porecla a devenit renume. A făcut patru călătorii la Viena pentru interesele moșilor, încercând să o convingă pe Maria Terezia și pe drăguțul de împărat Iosif al II-lea (1779, 1780, 1782, 1784). Nobilimea l-a ponegriț cu înverșunare, născocind poezii denigratoare și pretinzând că Horia vrea să ajungă împărat. A bătut și o medalie cu inițialele H. F. R. D. (Horia Florea Regele Daciei), acuzându-l că vrea să unească sub sceptrul său țările care au format cândva Dacia. La 11 mai 1784, la asediul Devei, Horia a dat un ultimatum nobililor în patru puncte: nobilime să nu mai fie; nobilii vor părăsi moșiile; nobilii vor plăti dări ca poporul; moșiile lor vor fi împărțite poporului. Cloșca - iobag din comuna Cărpeneș, numit Ion Oargă, poreclit astfel că în jocurile copiilor avea rolul cloșcăi. Era în vârstă de 37 ani, mic de statură, vânjos, vorbea repezit, privire de tigră. A fost cu Horia la Viena de 3 ori (nu și în 1784). Crișan - iobag din comuna Vaca (comitatul Zarand) se numea Giurgiu (Gheorghe) Marcul, poreclit Crișan după locul de origine de pe Criș. A fost cătană într-un regiment de Români. Aprig la mânie, a fost vicecăpitan, ca Cloșca.

Preludiul mișcării a fost tumultul din 1782. Cu un an înainte, a fost anulat dreptul de cărciumărit al iobagilor din Zlatna. Până atunci puteau vinde băuturile lor, acovita (rachiu îndulcit cu miere) și miedul (băătură fermentată din miere). În 1782, târg la Cămpeni. Arendașii cu Ausweis și-au etalat marfa și țărani din Cămpeni, Bistra, Vidra, Râul Mare au spart cu topoarele butoaiele rivalilor, prilej de veselie pentru vitele moșilor care s-au îmbătat copios cu miedul dulce. Cinci țărani vinovați au

fost condamnați la moarte de autorități. Alți vinovați au fost condamnați la 25-100 lovituri de baston și închisoare de la 3 luni la 2 ani. Moții au despăgubit pe arendași cu o sumă de 30 de ori mai mare.

Anul 1784. Pentru consolidarea frontierei, Iosif al II-lea a ordonat la 31 ianuarie înrolări în regimentele grănicerești ale iobagilor din satele vecine graniței. Situația externă era critică. Ecaterina a II-a a Rusiei promova planul de împărțire al Imperiului Otoman și crearea unui stat tampon - Regatul Daciei - între Habsburgi și Romanovi. Ordinul imperial este reținut de guvern din cauza opoziției nobililor și intră în vigoare de-abia în iulie. Pe 1 aprilie Horia are audiență la Iosif al II-lea, dar nu i se satisfac cererile. În mai, limba germană este declarată limbă oficială în administrație în locul celei latine. În iulie, iobagii din toată țara se îndreaptă, cete, cete, spre Alba Iulia, spre a se înscrie la grăniceri. Afluență nemaivăzută de iobagi. Împotrivirea nobililor se soldează cu uciderea acestora. Panicat, guvernatorul Transilvaniei, baronul

Samuel Bruckenthal, dă două decrete (21 și 28 august) prin care se anulează conscripția și înscrierile făcute. Țăranii amenință cu răscoala, deoarece împăratul a hotărât și nobilii nu se supun. Cer pedepsirea făptașilor. Joi, 28 octombrie 1784, la târgul săptămânal de la Brad, a venit în taină Crișan și, ascuns sub podul de pe Criș, cheamă, în numele lui Horia, să vină

țărani duminică, 31 octombrie, la biserica din Mesteacăn, unde va sosi Horia cu porunca împăratului de la Viena ca oamenii să primească arme. Vor veni câte de 3-4 oameni din fiecare sat.

La 31 octombrie, la biserica din Mesteacăn, Crișan le spune că Horia e bolnav. Le arată o cruce de aur primită de Horia de la împărat care a poruncit ca toți iobagii din Transilvania să meargă la Alba Iulia să se înscrie la grăniceri. Iobagii jură pe crucea împăratului. Hotărâsc ca a doua zi, luni 1 noiembrie, să se adune în satul Curechiu cu merinde pentru 3-4 zile. Vicecomitele Zarandului află că iobagii vor primi arme la Alba Iulia pentru a omorî nobilii. La jumătatea lui octombrie, s-a hotărât începerea răscoalei în 1785, pentru că venea iarna. Dar între timp, conducătorii puteau fi arestați. Autoritățile trimit spre Curechiu doi subprefecți și o gardă. Ajung luni seara și merg la casa unde era Crișan. Încearcă arestarea. Crișan fuge la țărani ce aveau tabăra în câmp. Subprefecții sunt uciși, soldații dezarmați și eliberați după o scurtă bătăie. A doua zi, 2 noiembrie, Crișan cheamă iobagii la sfat la locul numit La cruce. Arată porunca împărătească și le cere să pornească spre Alba Iulia. Înarmați cu baltage, coase, seceri, aceștia primesc. Așa a început răscoala din 1784. La Crișior ard curțile nobiliare șiucid 17 persoane. Răsculații formează 2 cete. Unii merg la Mihăileni, alții la Brad. La 3 noiembrie, Crișan atacă Râbița.

Sunt executați 42 de nobili. A doua zi este atacată Baia de Criș. Zarandul este cuprins de răscoală. Horia și-a alcătuit o gardă din 30 de călăreți. Pe fiul său, Ioan, de 19 ani, l-a făcut vice-căpitan. În Zarand, Crișan și-a format o ceată de vreo 200 de călăreți, înarmați cu lănci și puști. Nu au arme de foc prea multe. N-au muniții. Majoritatea răsculaților sunt înarmați cu lănci de fier, săbii, topoare, furci și bâte. Aproape în exclusivitate, revoltații au fost iobagi.

În primele zile, s-au răscolat 61 de sate din comitatele Zarand și Hunedoara (vreo 5.000). Numărul răsculaților nu se cunoaște. Pe la jumătatea lui noiembrie erau vreo 16.000. Nobilimea, speriată, aprecia că sunt vreo 30.000, apoi 70.000, cifră evident exagerată.

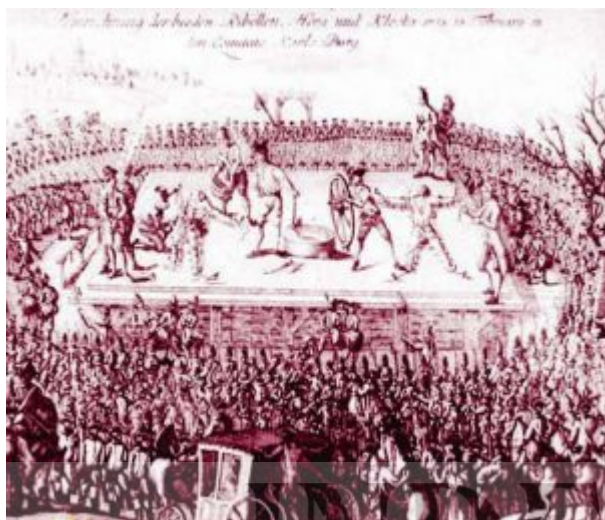
Totuși se poate aprecia la vreo 20-30.000 numărul lor. În Zarand, nobilii erau obligați să se boteze ortodox, să poarte haine țărănești, să muncescă, fetele lor să se căsătorească cu iobagi.

Pe 6 noiembrie, Horia și Cloșca ocupă Câmpenii și Abrudul. Apoi Cloșca pleacă pe Arieș, Ioan (fiul lui Horia) pe Ampoi. Sunt incendiate curțile de la Sălciua și Sângiorzul Trascăului. Iobagii maghiari se alătură celor români. La 6-7 noiembrie este atacată Deva. 44 de țărani luați prizonieri sunt executați. Deva era puternic fortificată. În cetate era un detașament grăniceresc și o trupă imperială comandată de austrieci. Cu toate insistențele nobilimii refugiate în Deva, nici grănicerii țărani, nici imperialii care așteptau ordine nu au participat la respingerea atacului iobagilor. A fost distrusă curtea nobiliară de la Săvârșin. Țărani de pe Valea Mureșului au intrat în comitatul Sibiu. La 11 noiembrie, țărani au dat ultimatum nobililor asediați în Deva.

Cele 4 puncte le-am amintit înainte.

Din comitatul Hunedoarei, răscoala a cuprins comitatul Albei, apoi comitatele Cluj și Turda, după care s-a îndreptat spre Banat. În plină ofensivă a răsculaților, habsburgii încearcă temporizarea

avântului acestora. La 12 noiembrie, în urma discuțiilor între Ion Cloșca și vicecolonelul Schultz, se încheie înțelegerea armistițiului de la Tibru. Timp de 8 zile vor înceta ostilitățile (lupta răsculaților contra nobililor). Răgazul a fost folosit de imperiali pentru concentrarea de trupe. Ca să-și ascundă intențiile și să sondaze intențiile iobagilor, nobilii au mai inițiat alte două armistiții, unul la 16 noiembrie între Crișan și doctorul Ioan Piuariu Molnar la Valea Bradului, celălalt tot la 16 noiembrie, la Sălciua, în urma luptei dintre trupa de husari însoțiți de nobili maghiari și țărani din satele Mogoș, Ponor și Râmeți. Ambele aveau ca scop obținerea de informații referitoare la armamentul și numărul insurgenților, precum și amăgirea acestora prin promisiuni fără acoperire.

La 21 noiembrie, Iosif al II-lea a ordonat reprimarea răscoalei de armată.

În 27 noiembrie, au avut loc ciocniri armate între răsculați și imperiali în localitățile Brad, Hălmațiu, Râmeți, Lupșa, soldate cu victoriile țăranilor. În acest timp, autoritățile au emis 4 patente (11, 18, 22, 23 noiembrie) de liniștire a populației și promisiuni generoase, cu răsplată de mulți galbeni pentru prinderea conducătorilor (încercarea de prindere a lui Horia, la Bucium, în 8 noiembrie s-a sfârșit cu eliberarea căpitanului). La 7-8 decembrie țăranii au fost înfrânți de armata imperială la Mihăileni. Abrudul și Câmpeii sunt ocupate de austrieci la 11 decembrie. Ultima tabără a răsculaților din Albac este distrusă la 14 decembrie. Horia și Cloșca fug în munții Gilăului și, prin trădarea unor nemernici, din comuna Râul Mare, sunt prinși în pădurea Scorușet, lângă Huedin, la 27 decembrie. Crișan avea să fie prins abia la 30 ianuarie 1785. Sentința a fost pronunțată la 28 februarie 1785.

Codul penal terezian prevedea pedeapsa capitală prin spânzurare, împușcare, decapitare, tragere în țeapă, ardere pe rug, tragere pe roată. La 10 ianuarie bunul împărat hotărâse pedeapsa cea mai crudă, tragerea pe roată. Crișan s-a spânzurat în închisoare la 13 februarie cu curelușele de la opinci. Horia și Cloșca au fost scoși din închisoarea din Alba Iulia în 28 februarie 1785 și duși într-o căruță (Horia avea pe cap o coroană de hârtie aurită, cu spânzurătoarea și roata desenate pe ea) pe platoul „La furci”, locul de ispășire a crimelor nelegiuite. Asistența era formată din oficialități, trupe, 6.000 de țărani (câte trei bătrâni și trei tineri din mai multe sate). Primul a fost executat Cloșca, care și-a dat sufletul după a douăzecea lovitură, apoi Horia, care a suportat numai 8-9 lovituri.

Aceeași pedeapsă a „suportat-o” și cadavrul lui Crișan. Capetele tăiate au fost puse în țepușe, iar trupurile tranșate. Părți ale corpurilor martirilor au fost expuse pro memoria la răscruci de drumuri. În celulele aceleiași închisori au fost aruncați 400 de valahi hoți (afirmația unui prelat catolic) care au crăpat unii peste alții.

Epilog: în 22 august 1785 a fost promulgată de Iosif al II-lea patenta de desființare a iobăgiei în Transilvania. A fost recunoscut dreptul de strămutare al țăranilor. S-a interzis alungarea de pe moșie fără temei legal.